

PM 1998-12-30

SKADESTÅND VID PERSONSKADA

1. Vad är en personskada?

Som personskada räknas såväl kroppsliga som psykiska defekttillstånd som har framkallats med fysiska medel eller på annat sätt. Skada kan ha uppkommit genom förgiftning, strålning eller dylikt. Fysisk smärta utgör personskada. Skada på den psykiska hälsan (chock, depression, posttraumatiska neuroser etc) utgör också personskada. Det föreligger också personskada när den skadelidande avlidit till följd av skadehandlingen. För att psykiska besvär skall anses som personskada krävs att de ger en medicinsk påvisbar effekt, se NJA 1993 sid 41, 1 och 2 samt NJA 1971 sid 78.

2. Ersättningskällor

A.

Vissa lagar t ex skadeståndslagen, trafikskadelagen, brottsskadelagen, sjölagen, lag om ansvarighet för skada i följd av luftfart, produktansvarslagen, patientskadelagen, järnvägstrafiklagen, miljöskadelagen, lag om tillsyn över hundar och katter samt atomansvarighetslagen.

B.

Försäkringar som antingen är kollektiva eller individuella. Exempel på försäkringar som kan ge ersättning är olycksfallsförsäkringar, livförsäkringar, sjukförsäkringar, sjukvårdskostnadsförsäkringar mm. Ansvarsmomentet i t ex hemförsäkringen.

C.

Anställningsförmåner i form av sjuklön, sjukförsäkring, AMF-försäkring, ITP mm. Dessa anställningsförmåner bygger ofta på kollektivavtal.

D.

Socialförsäkringssystemet exempelvis sjukpenning, ATP, AFP (folkpension) samt lag om arbetsskadeförsäkring mm.

3. Grundregeln vid personskada

Grundregeln vid personskada återfinns i skadeståndslagens 2 kap 1 §. Där stadgas att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar personskada skall ersätta skadan.

4. Bevisfrågor

Huvudregeln är att bevisbördan för skadevållarens handling, skadans omfattning, skadevållarens vårdslöshet, orsakssambandet samt adekvansen åvilar den skadelidande.

Vad gäller exempelvis jämkning, medvållande, nödvärn eller handlande under tjänsteplikt är huvudregeln att bevisbördan åvilar den skadeståndsskyldige.

Vad gäller beviskravet är rättsläget oklart. I vart fall vad gäller skadans omfattning och värde och orsakssambandet mellan en handling och den uppkomna skadan ställs relativt låga beviskrav. Man brukar tala om "klart mera sannolikt". Det räcker således ej med övervägande sannolikt (överviktsprincipen). Det finns en rad rättsfall där beviskraven har prövats. Se NJA 1977 sid 176, NJA 1978 sid 281, NJA 1981 sid 622, NJA 1982 sid 421, NJA 1990 sid 3, NJA 1992 sid 642 samt NJA 1992 sid 740, 1 och 2.

Enligt RB 35:5 får skadans storlek uppskattas om full bevisning om skadan inte alls eller endast med svårighet kan föras. Uppskattning får också ske till skäligt belopp om bevisningen kan antas medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till skadans storlek och det yrkade skadeståndet avser ett mindre belopp.

5. Strikt ansvar mm

I vissa avseende saknar den subjektiva sidan betydelse. Man ser endast till den objektiva sidan. Man brukar tala om strikt ansvar. Vårdslöshet är således inget krav för att ersättning skall utgå. Exempel på sådan lagstiftning är trafikskadelagen, patientskadelagen samt lag om tillsyn över hundar och katter.

I exempelvis sjölagen tillämpar man omvänd bevisbörda. Om skadehändelse inträffat åvilar det exempelvis befraktaren att visa att vårdslöshet ej föreligger.

6. Ersättningsmöjligheter enligt 5 kap skadeståndslagen

Vid vållande enligt 2 kap 1 § skadeståndslagen utgår ersättning enligt 5 kap samma lag. En rad andra lagar hänvisar också till 5 kap skadeståndslagen.

Skadestånd till den som har tillfogats personskada omfattar ersättning för

1. Inkomstförlust
2. Sjukvårdskostnader och andra utgifter
3. Sveda och värk
4. Lyte eller annat stadigvarande men
5. Olägenheter i övrigt

A. Inkomstförlust

Av 5 kap 1 §, 2 st framgår att ersättning för inkomstförlust skall motsvara skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära om han icke hade skadats och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Vidare stadgas att med inkomstförlust likställs intrång i näringsverksamhet samt värdet av hushållsarbete i hemmet.

Av 5 kap, 3 § skadeståndslagen framgår att vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust skall avräknas förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av ersättning enligt lagen om allmän försäkring, eller lagen om arbetsskadeförsäkring eller annan likartad förmån. Ersättning skall även avräknas i form av pension eller annan periodisk ersättning eller sjuklön om förmånen betalas av arbetsgivaren eller ersättning utgår p g a försäkring som är en anställningsförmån.

I 5 kap 4 § skadeståndslagen framgår också att ersättning för inkomstförlust fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller en kombination av båda. Är ersättningen av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning skall den utgå som livränta om icke särskilda skäl talar däremot.

Det beräkningssätt som redovisas i lagstiftningen brukar kallas för differensmetoden.

Ofta leder en skadehändelse till att den utbildning personen i fråga genomgår försenas. Ersättning utgår då för förlust av skolor alternativt för försenat inträde i förvärvslivet. Förlust av skolor ersätts med cirka 36 000 kr per år. Försenat inträde i förvärvslivet ersätts med belopp motsvarande inkomstbortfallet. Ersättning för försenat inträde i förvärvslivet utgår om det återstår endast något eller några år av den yrkesinriktade utbildningen. Se NJA 1939 sid 319 och NJA 1964 sid 431. Som ovan nämnts ersätts förlust av skolor med standardiserat belopp som skall kompensera föräldrarnas merkostnader i anledning av förlusten av skolåret.

Förlust av värnpliktsförmån uppskattas till 70 000 kr per år före skatt.

Enligt lagtexten likställs inkomst med värdet av hushållsarbete i hemmet. Enligt praxis skall ersättning för sådan förlust motsvara kostnaden för den hjälp av utomstående som behövs anlitas på grund av skadan. Eventuellt kan ersättning också utgå för det merarbete som annan i hushållet får ta på sig i anledning av skadan.

Huvudregeln vid beräkning av inkomstförlust är sålunda att man gör ett hypotetiskt resonemang av vad den skadade skulle ha tjänat skadan förutan och jämför detta med vad han faktiskt uppbär. Mellanskillnaden utgör inkomstförlusten. Man skall således bland annat beakta förlust av vinstandel, ackordstillägg, naturaförmåner mm. Traktementen skall beaktas såvida de är skattepliktiga.

Pensionsförlust skall ersättas. Det gäller både den pensionsförlust som kan uppstå avseende den allmänna pensionen (ATP och AFP) samt avtalspensionen. Det kan tidvis vara mycket svårt att beräkna pensionsförlusten. Framför allt är det svårt att få ett klart grepp om vad som kommer att hända långt framåt i tiden avseende avtalspensioner. Enda möjligheten är att kontakta pensionsgivaren och försöka utreda vad effekten blir av exempelvis en förtidspension eller liknande. Det kan också vara svårt att räkna ut pensionsförlusten för egna företagare som har tecknat pensionsförsäkringar.

Ett stort problem är när väldigt unga personer skadas och inte har hunnit ut i förvärvslivet eller ens påbörjat utbildning. Om de aldrig kommer ut i förvärvslivet, hur skall då inkomstförlusten beräknas? Ibland får man se till vad exempelvis syskonen haft eller har för sysselsättning. Man kan också se på hur slakten i övrigt har utbildat sig.

Som framgår av lagtexten samordnas inkomstförlusten med andra förmåner i form av sjuklön, ersättning från försäkringskassan mm. Det är således väsentligt att den skadade tillser att han har rätt sjukpenninggrundande inkomst hos försäkringskassan. Det är också viktigt att han tillser att han tillgodogör sig andra förmåner i form av t ex livränta från det allmänna eller ersättning från AGS-momentet i AMF-försäkringen. Försäkringsbolaget har rätt att avräkna dessa förmåner även om den skadade ej uppstår förmånerna men har rätt till dessa.

Vad gäller egna företagare kan det vara mycket svårt att beräkna inkomstförlusten. Ofta tar den egna företagaren ej ut hela överskottet i verksamheten i lön. Dessutom kan företaget vara under ett uppbyggnadsskede. Ännu ett problem är att tredjemansskador ej ersätts. Driver exempelvis en egen företagare som skadas verksamheten i aktiebolagsform utgår ej ersättning för skador som drabbar aktiebolaget. Ur skaderegleringssynpunkt är det bäst om den skadade driver verksamheten i enskild firma. Om verksamheten bedrivs i enskild firma skattar personen för hela överskottet. Drivs verksamheten i aktiebolagsform hävdar försäkringsbolagen alltid att det är en tredjemansskada. Jag får därvid hänvisa till rättsfallen i NJA 1975 sid 533 och NJA 1975 sid 275, det sk optikerfallet och tandläkarfallet.

Av lagstiftningen framgår att intrång i näringsverksamhet skall ersättas. I förarbetena till skadeståndslagen finns dock inga uttalanden som klargör hur gränsdragning mellan ersättning för intrång i näringsverksamhet och icke ersättningsbar tredjemansskada skall göras. Troligen gäller samma principer som jag ovan redogjort för.

Som också framgår av lagstiftningen skall inkomstförlust som blir bestående ersättas antingen som ett engångsbelopp eller som livränta. Det finns en särskild lag om ändring av skadeståndslivräntor som reglerar hur livräntorna skall förändras från år till år.

Ersättning för inkomstförlust är skattepliktig.

B. Sjukvårdskostnader och andra utgifter

En förutsättning för att kostnader skall ersättas är att de är

- a. Skadebetingade
- b. Nödvändiga
- c. Skäliga

Rätt till skadestånd föreligger för kostnader för i såväl förfluten tid som i framtiden. Ersättningsgilla kostnader är framför allt sådana som syftar till att neutralisera verkningarna av skadan i den dagliga livsföringen. Som exempel kan nämnas kostnader för sjukvård, sjukhusvård, läkare, sjukgymnast, läkemedel mm. Ersättning utgår endast för merkostnader, se NJA 1976 sid 103.

Endast nödvändiga kostnader ersätts. Detta följer av den skadeståndsrättsliga principen att den skadelidande skall så långt som möjligt begränsa skadans verkningar.

Kostnader för förfluten tid kan i allmänhet styrkas med kvitton eller verifikationer. Framtida kostnader får med hänsyn till osäkerheten om den fortsatta utvecklingen i regel uppskattas skönsmässigt. Enligt NJA 1992 sid 642 skall de kostnader som redan uppkommit få stor betydelse även vid bestämmandet av de framtida kostnaderna. I brist på sådana hållpunkter får ersättningen bestämmas utifrån 35 kap 5 § RB.

De vanligaste kostnaderna är kostnader för sjukvård, resor till och från sjukvården samt mediciner. Dessa ersätts alltid upp till högkostnadsskyddet. Högkostnadsskyddet är för sjukvård 900 kr, resor till och från sjukvård 1 500 kr (Dalarna) samt läkemedel 1 300 kr.

Vid vård på sjukhus får den skadade betala en vårdavgift. Viss del av vårdavgiften ersätts. Viss del anses som inbesparade levnadskostnader i hemmet.

Privat sjukvård ersätts i regel ej. Vad gäller privat vård se dock NJA 1968 sid 23. Ersättning för behandling hos kiropraktorer med flera som ej är anslutna till försäkringskassan ersätts ej om det ej är särskilt påkallat (exempelvis remitterat av läkare). Vård i hemmet ersätts om påkallat, se NJA 1976 sid 103.

Utlandsvård ersätts i regel ej. Vad gäller utlandsvård se dock NJA 1961 sid 425. Utlandsvård var särskilt påkallat.

Tillsyn av t ex husdjur ersätts.

En vanlig kostnad är skötsel av hus och hem, ersätts i regel. Detsamma gäller påbörjade reparationer samt underhållskostnader på exempelvis ägd fastighet. Vad gäller både reparations- och underhållskostnader ersätts endast arbetskraftskostnaden. Se NJA 1992 sid 642.

Som ovan nämnts flera gånger skall den skadade tillse att skadan begränsas så mycket som möjligt. Han har således en skyldighet att exempelvis ansöka om bostadsanpassning, handikappersättning, bilstöd mm. Bostadsanpassningen ansökes om hos kommunen. Handikappersättning och bilstöd hos försäkringskassan. Det finns också möjligheter till hjälpmedel mm hos landstinget och försäkringskassan.

Några merkostnader som ofta brukar diskuteras är merkostnader för mat, skötsel av egen skog och uppvärmning av fastighet. Många värmer upp sin fastighet med ved. De klarar inte av att hantera ved efter olyckan.

Kostnader för tjänster och varor som inte kunnat utnyttjas p g a skadan utges i regel ej. Har t ex den skadade före skadetillfället beställt och betalat en semesterresa som inte kunde genomföras p g a skadan ersätts ej kostnaderna. Detsamma gäller t ex påbörjade kurser mm.

Enligt skadeståndsrättslig praxis är huvudregeln att anhörigas kostnader ej ersätts. Man brukar hävda att det är en tredjemansskada. Är den skadade vuxen och skadorna livshotande brukar dock ersättning betalas för anhörigas resor och andra merkostnader samt inkomstförlust under en övergångsperiod. När det gäller barn som skadats behöver skadorna inte vara livshotande för att sådan ersättning skall utges. Se bl a NJA 1982 sid 668.

Kostnadsersättning för framtiden utges i regel som ett engångsbelopp. Man framräknar ett årsbelopp och kapitaliserar detta enligt vissa kapitaliseringstabeller. Kapitaliseringstabeller finns i lagboken.

C. Sveda och värk

Sveda och värk syftar på fysiskt och psykiskt lidande under den akuta sjukdomstiden efter skadan. Enligt Hellner skall det ses som ett slags "plåster på såret". Under posten sveda och värk ersätts således smärta och andra fysiska obehag liksom ångest, sömn- och koncentrationssvårigheter, depressiva reaktioner, sexuella störningar mm, som visar sig under den akuta perioden. Ersättningen tar inte bara sikte på sådant lidande som själva skadan i sig innebär utan även på lidande som följer med olika slag av vård och behandling.

Sammanfattningsvis kan man således säga att ersättningen är beroende av skadans art, vårdform, smärtgrad vid behandling mm.

Trafikskadenämndens tabeller för ersättning tillämpas allmänt.

Det är ofta svårt att avgöra den akuta sjuktidens längd. Akut sjuktid pågår så länge skadan inte är statisk. Skadan är statisk när den skadade blir helt återställd eller invaliditet uppstår.

Trafikskadenämndens tabell för sveda och värk skall tillämpas även vid skadeståndstalan i brottmål, oavsett brottets beskaffenhet, se NJA 1992 sid 740.

Ersättning för sveda och värk är skattefri.

D. Lyte eller annat stadigvarande men

Skadeståndsposten lyte eller annat stadigvarande men avser bestående skadeföljder, dvs sådan som kvarstår efter den tidpunkt då den skadelidandes tillstånd har blivit stationärt. Skadeföljderna kan antas komma att påverka den skadade livet ut.

Ersättningen för lyte tar sikte på bl a den förödmjukelse som kan upplevad på g a vanställande kroppsfel, ärr, hälta, förlust av arm eller ben eller liknande.

Ersättningen för annat stadigvarande men avser andra framtida följder av skadan. Härvid kan nämnas bestående lidande och obehag som är förknippade med t ex rörelseinskränkning, dövhet, misstid eller nedsatt syn, lukt eller smak liksom talfel, nedsatt sexualförmåga, förlust av möjligheten att få barn mm.

Skadestånd för lyte och men fastställs normalt i form av ett engångsbelopp. Ersättningen bestäms utifrån Trafikskadenämndens tabeller där avgörande faktorer är invaliditetsgrad och ålder. Ett nytt tabellverk började tillämpas halvårsskiftet 1996. Man fastställer invaliditetsgraden enligt detta tabellverk. Enligt nya tabellverket innebär 100 procents invaliditet att man är död. Enligt tidigare tabellverk kunde man ha över 100 procents invaliditet. Invaliditetsgraden utgör också grund för ersättning från olycksfallsförsäkringar.

Vissa skador ersätts separat enligt tabell. Exempelvis förlösningshinder, förlust av lukt- och smaksinne, förlust av mjälte, förlust av tand samt förlust av syn vid total förlust.

Vid förlust av syn utgår även i regel en ögonskadegaranti. Garantin ger den skadade kompensation för de ekonomiska konsekvenser som uppkommer om ny skada eller sjukdom drabbar det oskadade friska ögat eller de skadade ögonen.

Under ersättningsposten lyte och men ersätts också ärr. Det brukar kallas för kosmetiska defekter. Sedan några år tillbaka finns en hjälptabell för bedömning av ärrersättning. Den har upprättats av Trafikskadenämnden. Till hjälptabellen utges sammanställning över fotografier som påvisar olika typer av ärr.

Numera finns också en hjälptabell för ersättning för utseendemässiga skadeföljder vid amputationer.

Ersättning för lyte och men är skattefri.

E. Olägenheter i övrigt

Med olägenheter i övrigt avses allmänna besvär av skadan på fritiden och i arbetet. Olägenhetsersättningen kompenserar exempelvis den ökade anspänning som krävs av den skadelidande för att han skall uppnå ett visst arbetsresultat. Skadestånd för olägenheter i övrigt täcker också risken för inkomstförluster genom tillfällig frånvaro från arbetet p g a obehag och andra besvär eller uttrötning p g a skadan. Det bör dock betonas att det avser endast smärre inkomstförluster. Till viss del kan även fördyrade levnadskostnader och förlust av fritidssysselsättning ersättas under denna punkt. Ersättningen är skattefri.

Rent allmän använder man sig i dag av en s k ABC-modell när ersättningen fastställs. A-momentet står för varaktiga och styrkta återkommande kostnader. B-momentet står för anspänning i yrkesarbetet. C-momentet står för övriga skadeföljder av ekonomisk eller ideell natur som inte har beaktats genom ersättning i annan form. Ersättningarna bestäms i regel till ett årligt belopp som kapitaliseras enligt kapitaliseringstabellerna. I moment C ingår också olägenheter på fritiden.

Moment A och moment C slås i regel ihop när ersättningen bestäms slutligen.

Moment B, anspänning i arbetet, är indelat i fyra nivåer. Nivåerna beror på den anspänning den skadade faktiskt upplever i arbetet.

Nivå I = 1 700 kr. Skadan medför vissa besvär vid mindre frekvent förekommande sysslor. Skadan medför små problem i arbetet. Arbetet synes vara väl anpassat till skadan.

Nivå II = 3 200 kr. Skadan medför en klar förändring av den skadades arbetssituation. Besvären är mer uttalade och/eller de besvärliga sysslorna är mer frekvent förekommande jämfört med nivå I. Skadan föranleder dock inte att fritiden behöver tas i anspråk för vila i någon större omfattning. Den skadade behöver kanske ibland ta hjälp av arbetskamrater. Det är närmast självklart att den skadade stannar kvar i sitt arbete.

Nivå III = 4 800 kr. Påtagliga besvär vid frekvent förekommande arbetsuppgifter. Den skadade behöver göra täta avbrott för att orka med. Möjligheten att utnyttja fritiden är inskränkt på grund av att denna till en del måste användas för vila. Det är tveksamt om det kan begäras av den skadade att han eller hon arbetar i faktiskt omfattning.

Nivå IV = 8 000 kr. Handikappet medför uppenbara svårigheter för den skadade att fungera i arbetet. Den skadade utför en prestation som objektivt sett är utöver vad som kan begäras av honom eller henne. Det kan antas att fritiden till stor del används för vila.

Årsbeloppet kapitaliseras i regel och betalas ut som engångsbelopp.

Förlust av fritid ses också som en olägenhet. Jag får därvid hänvisa till NJA 1992 sid 642 där den skadade inte längre kunde ägna sig åt sportdykning under fritiden. Högsta Domstolen fastställde ett årsbelopp om 500 kr som kapitaliserades.

7. Ersättning vid dödsfall

Enligt 5 kap 2 § skadeståndslagen utgår ersättning vid personskada som lett till döden för begravningskostnad och i skälig omfattning annan kostnad till följd av dödsfallet samt förlust av underhåll.

Man gör en ganska komplicerad beräkning för att bedöma eventuell förlust av underhåll. Jag får hänvisa till särskilt PM och beräkningar av underhåll. Dessa handlingar bifogas denna PM.

8. Skadelidandens död under pågående skadereglering

Avlider den skadelidande under pågående skadereglering utbetalas belopp avseende ekonomisk skada fram till dagen för dödsfallet. Framför allt är det fråga om inkomstförlust och merkostnader. De efterlevande kan dock ha rätt till ersättning enligt 5 kap 2 § skadeståndslagen för förlust av underhåll.

Vad avser skadestånd för ideell skada är huvudregeln att sådan ersättning bortfaller vid den skadelidandes död även såvitt avser tiden fram till dödsfallet. Endast om fordran har fastställts genom dom (behöver ej vara lagakraftvunnen) eller avtal går fordringen vidare till arvingarna.

Vi är ett av de få länder i världen som har denna princip. Huvudregeln i andra länder är att ersättningen kan krävas ut av arvingarna.

9. Ersättning till närstående mm

Som jag tidigare nämnt utgår ersättning till person som drabbats av psykiska besvär utan någon kroppskada. Jag får därvid hänvisa till NJA 1971 sid 78. En person färdades med sina föräldrar i bil. De råkade ut för en trafikolycka. Båda föräldrarna omkom. Personen i fråga fick svåra psykiska besvär. Detta rättsfall har tolkats på följande sätt: Har en person bevittnat en nära anhörigs död eller bevittnat när en nära anhörig skadats allvarligt genom ett våldsbrott utgår ersättning för psykiska besvär. Ersättning har dock fram till 1993 ej ansetts kunna utgå till person som drabbats av psykiska besvär när han sett andra än nära anhöriga dödas eller skadas allvarligt genom våldsbrott. Se SOU 1995:33 sid 131 ff. Fram till 1993 har även rättsfallet NJA 1979 sid 620 tagits till intäkt för att underrättelse om att någon nära anhörig dödas eller skadats allvarligt inte är tillräckligt för att ersättning skall utgå för psykiska besvär. En kvinna hade drabbats av psykiska besvär när hon underrättats om att hennes moder hade dräpts. Högsta Domstolen ansåg att det ej förelåg adekvat kausalitet mellan handlingen och besvären. De psykiska besvären hade således ej varit en beräknelig och typisk följd av händelsen.

Genom NJA 1993 sid 41, 1 och 2 (plenumavgöranden) ändrades praxis. I det första avgörandet dömdes en man för bl a mord och grov våldtäkt sedan han först hade våldtagit och därefter dödat en sjuntonårig flicka. Föräldrarna och ett syskon tilldömdes 25 000 kr var i ersättning för psykiska besvär (sveda- och värkersättning). HD prövade bl a om detta utgjorde en tredjemansskada och huruvida adekvat kausalitet förelåg. Utan närmare argumentering kom HD fram till att ersättning skulle utgå. HD uttalade bl a att starka billighetsskäl talade för att skadestånd skulle utgå i detta fall. HD uttalade vidare att skadestånd skulle utgå även om de närstående inte har bevittnat dödsfallet eller i övrigt vistats på eller i närheten av brottsplatsen även om det har förflutit en viss tid innan de har fått underrättelsen om det inträffade.

Från och med 1993 gäller således att person kan få ersättning för psykiska besvär som uppstått vid underrättelse om att en närstående blivit uppsåtligt dödad. Rättsfall se SOU 1995:33 sid 137 ff.

Vilka personer som räknas som närstående får avgöras från fall till fall. Rättsläget är oklart.

Genom NJA 1996 sid 377 har fastställts att ersättning kan utgå till närstående även om dödsfallet orsakats av vårdslöshet. En elvaårig pojke blev påkörd och dödad. Den påkörande dömdes för grovt vållande till annans död, grov vårdslöshet i trafik, grovt rattfylleri och grovt obehörigt avvikande från olycksplatsen. Föräldrarna och en syster yrkade ersättning för psykiska besvär samt inkomstförlust. HD utdömde ersättning för psykiska besvär och inkomstförlust. Här kan dock konstateras att systemen var närvarande när olyckan inträffade. Föräldrarna kom till platsen strax efter olyckan. Huruvida detta haft någon betydelse för utgången i målet är svårt att svara på.

I det s k Klippanmålet utdömde HD 1996 20 000 kr till nära anhöriga som var bosatta utomlands. I detta fall var det fråga om mord.

Leksands tingsrätt utdömde 100 000 kr till en pappa vars hustru mördat två barn.

Hellner har i Juridisk Tidskrift nr 1 1995/96 sid 94 skrivit en artikel om psykiska besvär.

10. Kränkningersättning, 1:3 skadeståndslagen

Ersättning enligt 1:3 utgår för oro, obehag och integritetskränkning.

Vad gäller ersättning enligt 1:3 får jag hänvisa till fr a Brottsoffermyndighetens och Ansvarsförsäkringens personskadenämnds praxis.

Kränkningersättning kan ej utgå till närstående.

HD utdömde den 21 maj 1997 ersättning till en person som blivit påkörd och svårt skadad. Den påkörande hade fällts till ansvar för grovt rattfylleri, vållande till kroppsskada, grovt brott samt obehörigt avvikande från trafikolycksplatsen, grovt brott. HD konstaterade att de måste ha stått klart för den påkörande att den påkörde kunde ha blivit svårt skadad. Trots detta lämnade den påkörande platsen. Han hade därigenom kränkt den påkördes människovärde. Ersättningen bestämdes till 90 000 kr.

PM angående kränkingsersättning bifogas.

11. Jämkning av ersättning

Medvållande

Enligt 6 kap 1 § skadeståndslagen kan skadestånd med anledning av personskada jämkas om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. Jämkningsmöjligheterna är av mycket begränsad praktisk betydelse. Att den skadelidande uppsåtligen medverkat till skada på sig själv torde vara väldigt ovanligt. I sådant fall kan man ju tala om samtycke och ersättningen bortfallet då helt. För att en vårdslöshet skall anses som grov skall den vara av mycket allvarligt slag. I förarbetena har sagts följande. ”Endast när den skadelidandes handlande vittnar om en betydande hänsynslöshet eller nonchalans som har medfört avsevärd risk även för andra än honom själv eller när han har visat uppenbar likgiltighet för sitt eget liv eller sin egen hälsa torde det bli aktuellt att jämka skadeståndet på denna grund”.

Av 1 kap 1 § skadeståndslagen framgår dock att finns det annat stadgat skall detta tillämpas. Exempel på avvikande medvållanderegler finns i trafikskadelagen jämfört med 6 kap 1 § andra meningen skadeståndslagen. Skadestånd till förare av fordon kan jämkas om personen gjort sig skyldig till rattfylleri och därvid genom vårdslöshet medverkat till skadan.

Avvikande regler finns också i 2 kap 6 § järnvägstrafiklagen samt luftfartslagen. Samma gäller produktansvarslagen samt brottskadelagen. Brottskadeersättning kan sättas ned eller bortfalla om särskilda skäl föreligger med hänsyn till att den skadelidande genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat liknande sätt uppsåtligen eller av oaktsamhet ökat skaderisken.

I de undantagsfall där jämkning kommer i fråga tillämpas 6 kap 1 §, 3 st skadeståndslagen. Jämkning skall således ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Om den skadelidande har medverkat till personskadan uppsåtligen skall enligt förarbetena jämkning ske.

Vid uppsåtlig medverkan av barn eller psykiskt sjuka skall jämkningsregeln tillämpas restriktivt.

Om den skadelidande har medverkat genom grov vårdslöshet är det inte lika klart att jämkning skall ske.

Vid medverkan av barn eller psykiskt sjuka torde jämkning ej ske vid grov vårdslöshet.

Inom försäkringsbranschen upprättades 1978 en promemoria om jämkning av ersättning för personskada vid trafikolyckor. Enligt denna promemoria är huvudregeln vid uppsåtlig medverkan att någon ersättning ej skall utgå. I detta sammanhang kan nämnas NJA 1993 sid 522 där HD beslutade om jämkning till 2/3 av trafikskadeersättning för personskada som tillfogades en bilförare när han under inflytande av psykisk sjukdom försökte ta livet av sig i trafiken. Vidare framgår av promemorian att det rekommenderas att ersättning till skadelidande vid medverkan genom grov vårdslöshet jämkas till 1/3 eller hälften beroende på svårighetsgraden av den grova vårdslösheten. Har den skadade gjort sig skyldig till rattfylleri i kombination med vårdslöshet föreslås jämkning till 2/3 eller hälften vid "normal vårdslöshet" och till hälften respektive 1/3 vid "svår vårdslöshet" som inte är grov. Något vägledande avgörande om hur jämkning bör göras i dessa fall finns ännu inte i domstolspraxis.

Om någon som avlidit till följd av en skadeståndsgrundande handling har uppsåtligt medverkat till dödsfallet torde i regel ojämkad ersättning utgå till de efterlevande.

Vad gäller trafikskador (och som också framgår av ovan nämnda promemoria) tas mycket stor hänsyn till den skadades sociala trygghet och sociala situation. Trafikskadenämnden har uttalat att oavsett jämkningsgrad bör den skadade vara tillförsäkrad sådan inkomstnivå att den verkliga inkomsten tillsammans med ersättningen från trafikförsäkringen inte kommer att understiga 90 % av inkomstunderlaget såsom oskadad. Trafikskadenämnden uttalar vidare att ersättning för ideell skada (sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt) och för smärre kostnader bör kvotdeljämkas fullt ut. Någon begränsning av jämkningen bör alltså inte göras. Ersättning för vårdkostnader och liknande till skadade som är i behov av hjälp eller vård bör överhuvud taget inte jämkas. Sammanfattningsvis kan man således säga att praxis i dagsläget är den att den ideella ersättningen jämkas fullt ut. Skadestånd för inkomstförlust jämkas till 90 procent av inkomstunderlaget upp 7,5 basbelopp. Därefter kan större jämkning ske. Kostnad för vård mm jämkas inte över huvud taget.

I utredningsbetänkandet till 1978 års brottskadelag anfördes förenklat uttryckt att den ideella ersättningen kunde jämkas men ej den ekonomiska. Praxis hos Brottsoffermyndigheten är således vad jag förstår att den ideella ersättningen jämkas men ej ersättningen för kostnader och inkomstförlust.

Andra jämkningsgrunder

Andra jämkningsgrunder finns i bl a 2:2, 2:3 samt 6:2 skadeståndslagen. Enligt 2:2 skadeståndslagen kan ersättningen jämkas för det fall person som vållar skadorna ej fyllt 18 år. Man gör en skälighetsbedömning med hänsyn till ålder, utveckling, handlingsbeskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och omständigheterna i övrigt. Enligt 2:3 skadeståndslagen gäller samma jämkningsgrunder för den som vållat skada

under inflytande av allvarlig psykisk störning. Enligt 6:2 skadeståndslagen kan jämkning ske av oskäligt betungande skadestånd. Här skall beaktas den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter.

12. Ändrade förhållanden

A. Rättskraft

Som bekant vinner ett domstolsavgörande rättskraft om det inte överklagas i rätt tid. Rättskraften är begränsad till den sak som avses med den väckta talan. Detta möjliggör för den skadelidande att dela upp sina skadeståndsanspråk på olika processer.

Den skadelidande kan således dela upp sina ersättningskrav i olika processer vad avser olika skadeståndsposter. Den skadelidande kan således i en process få exempelvis kostnadsanspråken prövade. I en annan process kan han få ersättning för sveda och värk prövade. Den skadelidande behöver ej förbehålla sig rätten att återkomma avseende andra ersättningsposter. Vill den skadelidande dock återkomma beträffande den ersättningspost som redan är prövad måste han förbehålla sig den rätten. Förbehåll blir dock ej gällande om motparten motsätter sig förbehållet.

Som preskriptionsavbrytande åtgärd är det dock alltid viktigt att förbehålla sig rätten återkomma beträffande andra ersättningsposter än de i målet prövade.

Den skadelidande kan också dela upp olika tidsperioder i olika rättegångar. Man kan således begränsa ersättningen till en viss tidsperiod. Även här är det viktigt att tillse att den skadelidande förbehåller sig rätten att återkomma senare med hänsyn till risken för preskription.

Rättskraften omfattar inte bara sådana omständigheter som åberopas i målet utan även sådana som inte åberopas men varit möjliga att åberopa. Detsamma gäller försummelse vad avser bevisningen.

Omständigheter som inträffar efter avgörandet omfattas inte av rättskraften.

Ofta fastställs skadeståndsansättning genom avtal. Avtalet kan angripas genom t ex 36 § avtalslagen eller förutsättningsläran. Man kan givetvis avtala om att viss ersättningsperiod skall prövas nu och annan ersättningsperiod senare. Man kan också avtala om att olika skadeståndsposter skall prövas vid olika tillfällen.

Här skall särskilt uppmärksammas att i de riktlinjer för försäkringsbolagens skadereglering som bolagen utarbetat år 1980 skall bolagen snarast ändra sådana ärenden som efteråt visat sig blivit felbedömda. Bolagen har alltså en skyldighet att rätta en felaktig bedömning av ersättningsfrågan som beror på förbiseende, misstag eller dylikt.

B. Omprövning av skadestånd som fastställts av domstol eller genom avtal

Enligt 5 kap 5 § skadeståndslagen kan omprövning ske av avtal eller dom endast vad gäller frågan om inkomstförlust eller förlust av underhåll. Omprövning kan således ej ske av ideell ersättning eller kostnader. För att ändring skall kunna ske av ett fastställt skadestånd krävs att de förhållanden som legat till grund för skadeståndets bestämmande har ändrats väsentligt. Omprövningen skall grunda sig på nytillkommande omständigheter.

Enligt ordalydelsen i 5 kap 5 § står det att ersättning som utgår kan jämkas. Trafikskadenämnden har dock ändå ansett att ersättning som fastställts till 0 kr kan jämkas.

13. Preskription

Anspråk på ersättning för personskada är som huvudregel underkastade den vanliga tioårspreskriptionen om inte annat är stadgat i lag. Jag får därvid hänvisa till preskriptionslagen från 1981.

I § 3 denna lag finns en särskild bestämmelse om fordran på skadestånd i anledning av brott. Fordran på skadestånd preskriberas aldrig före utgången av tiden för åtalspreskription. Är frågan om ansvar för brottet avgjord dessförinnan löper en preskriptionstid om ett år från domen. Detta givetvis under förutsättning att tioårsregeln överskrids.

I flera lagar stadgas dock om betydligt kortare preskriptionstider. I exempelvis sjölagen föreligger en tvåårsregel. I trafikskadelagen föreligger en treårsregel.

Vad gäller trafikskadelagen har preskriptionsfrågorna vållat mycket stora problem. Ingen vet riktigt i dag vad som gäller.

Trafikskadenämnden har uttalat att för det fall trafikförsäkringsbolaget påtagit sig skadeståndsskyldighet gäller preskriptionslagens regler. Specialpreskription tillämpas då ej vad gäller trafikskadan.

Dessutom har diskuterats huruvida det överhuvudtaget finns någon yttersta tidsgräns för ersättningsanspråk avseende trafikskador. Huvudregeln är att den skadelidande måste väcka talan inom tre år från det att han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. I vart fall måste han väcka talan inom tio år från det att fordringen tidigast hade kunnat göras gällande. Försummas detta är rätten till talan förlorad. Dröjer det exempelvis 15 år innan man förstår att han fått en skada som är ersättningsgill torde fordringen ej vara preskriberad förrän tre år löpt från den tid då man förstätt att man kunde göra ersättningsanspråken gällande.

Av 14 § Brottskadelagen framgår att ansökan om brottsskadeersättning skall göras inom två år från det att brottet begicks. Föreligger dock särskilda skäl kan ansökan prövas även om den har kommit in senare. Se den praxis som utvecklats hos Brottsoffermyndigheten.

14. Ränta

Huvudregeln vad avser ränta på skadestånd finns i 4 § 2 st räntelagen. Ränta utgår på förfallet belopp från den dag som infaller en månad efter det att borgenären framställt krav på ersättning och lagt fram utredning som med hänsyn till omständigheterna skäligen kan begäras av honom. Se bifogad PM.

Av 4 § 4 st framgår att ränta på fordran som avser skadestånd i anledning av uppsåtligt brott och som inte skall utges som livränta utgår från den dag då skadan uppkom.

Enligt 6 § beräknas räntan utifrån riksbankens diskonto med tillägg av 8 procentenheter.

15. Skadeståndets bestämmande

I Sverige är det vanligast att det är försäkringsbolagen som reglerar skadorna. Det är ytterst sällan skadestånd prövas i domstol. I Sverige har man ett nämndsystem som är ovanligt i andra länder.

Trafikskadenämnden är rådgivande vad avser trafikskador. Nämnden eller föregångaren till Trafikskadenämnden inrättades 1936. Trafikskadenämndens uppgift är att verka för en enhetlig och skäligen skadereglering. Vissa ärenden skall enligt trafikförsäkringsförordningen alltid prövas av Trafikskadenämnden. Uppgår invaliditetsgraden till 10 procent eller mer skall ärendet alltid prövas av Nämnden. Vissa inkomstförluster skall också alltid prövas av Nämnden. Den skadade kan också begära att frågor underställs Trafikskadenämnden för prövning. Trafikskadenämnden består av en ordförande och fem vice ordföranden samt 12 lekmanaledamöter och 12 bolagsledamöter. Ordföranden utses av regeringen. Övriga ledamöter utses av Finansinspektionen. Vissa frågor av principiell betydelse handläggs av Trafikskadenämndens råd. Till Nämnden är två sakkunnigläkare knutna. Av de 15 000 ärenden som behandlades av Trafikskadenämnden under 1986 – 1990 fördes endast 26 fall till domstol. Tendens är dock att domstolsprövningsfallen ökar.

Ansvarsförsäkringens personskadenämnd inrättades år 1947. Denna nämnd skall verka för enhetlig och skäligen personskadereglering såvitt avser försäkring som innebär att den försäkrade är berättigad till ersättning i anledning av personskada enligt skadeståndsrättsliga grunder, undantaget trafikförsäkringen.

Statens skaderegleringsnämnd avger yttranden i ersättningsärenden som prövas av Kammarkollegiet. Det rör sig främst om trafikskadereglering på det statliga området.

TFA-nämnden prövar frågor i anledning av trygghetsförsäkring vid arbetsskada (en del av AMF-försäkringen). Försäkringen grundas på en överenskommelse mellan SAF, LO och PTK. Försäkringsgivare är AMF Trygghetsförsäkring som är ett konsortium bestående av flera större försäkringsbolag. Försäkringstagare är arbetsgivare som

tecknat försäkringen. Försäkringsskyldigheten regleras i kollektivavtal. Motsvarande försäkringsskydd finns inom det kommunala och landstingskommunala området. TFA är en typ av ansvarsförsäkring som i stort sett utger ersättning enligt skadeståndsrättsliga principer. Det går att väcka talan mot AMF Trygghetsförsäkring vid domstol. Tvister om ersättning från försäkringen kan hänskjutas till TFA-nämnden. Är man missnöjd med TFA-nämndens beslut kan parterna hänskjuta tvisten till avgörande av särskild skiljenämnd.

Patientskadenämnden prövar frågor om behandlingsskador. Ersättningen bestäms huvudsakligen enligt skadeståndsrättsliga principer. Patientskadenämnden prövar tvistiga ersättningsfall. Det finns en patientskadelag som styr möjligheten till ersättning mm. Tvister om ersättning kan föras till allmän domstol. Man kan dock först låta Patientskadenämnden pröva frågan. De offentliga sjukvårdshuvudmännen har gemensamt åtagit sig att svara för en patientförsäkring.

Läkemedelsskadenämnden prövar läkemedelsskador. Samtliga på den svenska marknaden verksamma läkemedelsföretag har från och med den 1 juli 1978 åtagit sig att genom en särskild läkemedelsförsäkring lämna ersättning för sjukdomar och annan skada av kroppslig art som orsakas av läkemedel. Försäkringsgivare är Trygg-Hansa. Tvistiga ersättningsfall kan hänskjutas till Läkemedelsskadenämnden. Är man inte nöjd med Läkemedelsskadenämndens utlåtande kan man få saken prövad i skiljeförfarande.

Enligt brottskadelagen 13 § skall det finnas en nämnd som avgör ärenden om brottskadeersättning vilka är av principiell betydelse eller annars av större vikt. Nämnden utses av regeringen. Beträffande brottskadeersättning kan det särskilt framhållas att Brottsoffermyndighetens eller nämndens beslut ej kan överprövas. Ersättningen kan inte heller prövas i domstol.

16. Åklagarens skyldigheter avseende enskilt anspråk p g a brott

Åklagaren har att under vissa förutsättningar en tjänsteplikt att förbereda och utföra talan om enskilt anspråk p g a brott. Åklagaren är förhindrad föra skadeståndstalan mot annan än den tilltalade. Enligt lagens förarbeten avses med anspråk p g a brott talan som grundar sig ”uteslutande på brottet”. Åklagaren är dock ej oförhindrad att åberopa även andra omständigheter än den som anförts för åtalet. Av NJA 1994 sid 306 framgår att åklagaren är oförhindrad åberopa jämväl omständigheter utanför gärningsbeskrivningen.